

“Yazarlara Bilgi” Sayfaları Ne Kadar Bilgilendirici?

Nazmi ZENGİN - Oktay SARI - Said BODUR

Araştırmacıların “yayınla ya da yok ol” gibi bir baskı altında olması ve bunun akademik yükseltmelerde de geçerli hale gelmesi, bir yandan tıbbi yayınların artması gibi ilk bakışta olumlu görünen bir sonuca yol açarken diğer yandan kalitesi düşük yayınların da basılması gibi en azından zamansal ve parasal yönden büyük bir israfa da kapı açabilir. Söz konusu israfın önüne geçebilmek için dergilerin yayına kabul koşullarında çıtayı yükseltmeleri gerekmektedir. Bu çıtanın yüksekliği konusunda yazarları fikir sahibi kılabilecek ilk bilgi kaynağının dergilerin “yazarlara bilgi” sayfaları olabileceği düşünülebilir.

Amaç

Bu çalışmada ülkemizde yayınlanan tıp dergilerinin “yazarlara bilgi” sayfalarının ne derece bilgilendirici ve yol gösterici olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Kütüphanesi’nde mevcut tıp dergilerinden ülkemizde yayınlanan 123 tanesi arasından rasgele seçilen 40’ının en son sayılarında yer alan “yazarlara bilgi” sayfaları gözden geçirildi.

Bu sayfalarda derginin yayıncısı, Türk tıp Dizini’ne dahil olma, kaynak gösterimi, anahtar kelime yazımı, yazarlık hakkı, etik koşullar, dil, istatistik, yayına kabul öncesi yazıların değerlendirilme işlemi, olası çıkar ilişkilerini açıklama gibi konularda bilgi bulunup bulunmadığı kaydedildi.

Bulgular

Kırk adet derginin 17’si (% 42.5) kurumlarca, 15’i (% 37.5) derneklerce, 8’i (% 20.0) ise ticari tıbbi yayıncılık şirketlerince yayınlanmaktaydı. Bu dergilerden 14’ü (% 35.0) TÜBİTAK Türk Tıp Dizini’ne giren dergilerdi.

Prof. Dr. Nazmi ZENGİN, Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Oktay SARI, Göz Hastalıkları, Nükleer Tıp
Prof. Dr. Said BODUR, Halk Sağlığı Anabilim Dalları,

Dergilerin yalnızca 13'ünde (% 32.5) "Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals"a atıf yapılmaktaydı. Bu dergilerin de % 23.1'inde anılan metnin 1988'de yayınlanan bir versiyonu, % 69.2'sinde 1991 versiyonu ve % 7.7'sinde 2003 versiyonu kaynak gösterilmekteydi.

Kaynak gösterimine ilişkin önerilerde dergilerin % 87.5'inde (35/40) makale, % 80.0'inde (32/40) kitap, % 75.0'inde (30/40) kitap bölümü örneğine yer verilmişti.

Dergilerin % 95.0'inde (38/40) kaynak gösterim örnekleri sadece İngilizce; % 5.0'inde (2/40) ise İngilizce ve Türkçe idi.

Bir dergide (% 2.5) makale yazımında Türkçe kaynak kullanılmasına özen gösterilmesi istenmekteydi.

Yayın dili dergilerin % 22.5'inde (9/40) sadece Türkçe, % 37.5'inde (15/40) Türkçe ve İngilizce, % 7.5'inde (3/40) Türkçe yanında koşullu olarak İngilizce olarak belirtilmiş; % 32.5'inde (13/40) ise yazım dili belirtilmemişti. Dergilerin % 15'inde(6/40) dil konusunda Türk Dil Kurumu(TDK) Türkçe Sözlük'ün kaynak alınması vurgulanmaktaydı.

Kimlerin "yazar" olarak nitelendirilebileceği konusuna özel vurgu dergilerin sadece % 12.5'inde (5/40) mevcuttu.

Dergilerin % 55.0'inde (22/40) yazıların tüm yazarların imzaladığı bir sunuş mektubu ile editöre gönderilmesi; % 12.5'inde (5/40) ise makalenin yayını halinde tüm telif haklarının yayıncıya devredileceğine dair bir yazı istendiği belirtilmişti.

Basım için kabul edilmeden önce yazıların nasıl değerlendirildiği (peer review process) dergilerin % 25'inde (10/40) görece ayrıntılı olarak anlatılmaktaydı.

Anahtar sözcüklerin yazımı konusunda % 50.0 (20/40) dergide Index Medicus: Medical Subject Headings'e uygun olma koşulundan bahsedilmişti.

İstatistik konusuna özel vurgu dergilerin % 15.0'inde (6/40) yapılmış olup % 7.5'inde (3/40) ayrıca istatistik editörü bulunduğu dikkat çekmekteydi.

Dergilerin % 55.0'inde (22/40) etik sorumluluğun yazara ait olduğu; 9'unda (% 22.5) ek olarak ulusal ve uluslararası belgelere uyma ve 3'ünde (% 7.5) ise etik kurul kararı gönderme şartı vurgulanmıştı.

Yazarların makalede adı geçen ilaç, alet ve benzeri ticaret konusu olabilecek metallerle ilgili çıkar ilişkilerini açıklama zorunluluğu sadece bir dergide (% 2.5) gündeme getirilmiştir

Yazıların gönderilmesinden önce eksik olup olmadığını belirlemek için dergilerin % 17.5'inde (7/40) "kontrol listesi" mevcuttu.

Tartışma

Çalışmamızın bulguları yayımcıların dergilerinin "yazarlara bilgi" sayfalarıyla yeterince ilgilenmediklerini ya da bu sayfaları gereğince gözden geçirmediklerini düşündürmektedir. Bazı dergilerde hala International Committee of Medical Journal Editors'ün yayınladığı Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals'ın 1988'de yayınlanmış bir versiyonuna atıf yapılması bunun bir göstergesi olsa gerektir.

Dergilerin büyük çoğunluğunda kaynak gösterimi makale, kitap ve kitap bölümü örnekleri ile sınırlı olup üçte ikisi diğer kaynakların yazımı konusunda kaynak atfında bulunmamaktadır. Çok az dergide elektronik dergi makalelerinin, ek sayıların, çeviri kitapların ve bildirimlerin kaynak gösterilmesine ait örnekler de vardır. Kaynak çeşitliliğinin çok arttığı bir çağda bu durumun kaynakların yazımı sırasında yazarları büyük bir belirsizlik içerisinde bırakacağına inanıyoruz.

Öte yandan kaynakların yazımı konusunda verilen örneklerin dergilerin ezici çoğunluğunda İngilizce olduğu görülmektedir. Bu durum bir yandan yabancı kaynak göstermeyi teşvik, diğer yandan da Türkçe kaynakların yazımında yazarları kararsızlığa iten bir faktör olarak değerlendirilebilir. Nitekim Türkçe bir makale kaynak gösterilirken 3. ya da 6. yazar isminden sonra "et al", kitaptan bir bölüm belirtilirken "In:" kullanılması hiç de az rastlanmayan fevkalade nahoş durumlardandır. Bu bakımdan TÜBİTAK-ULAKBİM Türk Tıp Dizini Kurulu'nun, editörlere "ulusal dergilerimizin kaynak gösterilmesinin özendirilmesi" önerisi fevkalade yerinde ancak, henüz pratiğe yansımamış bir öneridir.

Çalışmamızın sonuçları "yazarlara bilgi" sayfalarında dil konusunda belirleyicilik olmadığını göstermektedir. İncelediğimiz dergilerin sadece % 15.0'inde TDK Türkçe Sözlük'ün esas alınması gereği belirtilirken bazı dergilerde "yabancı kökenli kelimeler okunduğu gibi yazılmalıdır" ya da "konuşulan Türkçe kullanılmalıdır" gibi müphem ifadeler yer almaktadır. Yabancı kökenli kelimelerin Türkçe okunuşlarının ve konuşulan Türkçe'nin kişiden kişiye, ortamdaki ortama ne kadar farklılıklar gösterebildiği, örnekler vermeye gerek olmayacak kadar açıktır.

Etik kelimesi dergilerin yarıdan çoğunda yazıların bilimsel ve etik sorumluluğunun yazarlara ait olduğunu belirten bir cümle olarak geçmektedir. Helsinki Deklerasyonu, Sağlık Bakanlığı İlaç Araştırmaları Yönetmeliği ve benzeri ulusal ve uluslararası belgelere uyma ve yerel etik kurul kararı gönderme koşulu ise az sayıda dergide anılmaktadır. Genel olarak araştırma ve

yayın etiğine uyulduğu düşünölmekle birlikte ulusal ve uluslararası etik belgelerine uyum ve kurul kararı taleplerinin “yazarlara bilgi” sayfalarında vurgulanmasının bu konuda duyarlılığı arttıracığı söylenebilir.

Yazarların makalede adı geçen ilaç, alet ve benzeri ticaret konusu olabilecek metalarla ilgili çıkar ilişkilerini açıklama zorunluluğunun sadece bir dergide gündeme getirilmesi üzerinde önemle durulması gereken bir gerçektir. Anılan dergide bu konudaki cümleyi “Dergi bu bilgiyi yayınlayabilir veya yayınlamayabilir” şeklinde bir cümlenin izlenmesi de ilginç bir anekdot olarak aktarılabilir.

Sonuç

Dergilerin “yazarlara bilgi” sayfaları yeterince bilgilendirici değildir. TÜBİTAK-ULAKBİM Türk Tıp Dizini Kurulu’nun ve/veya ulusal düzeyde oluşturulacak bir Tıp Dergileri (ya da Sağlık Dergileri) Editörleri Birliği’nin bu konuda minimum standartları belirlemesi gerekmektedir.

Kaynaklar

<http://www.ulak.net.tr/servisler/uvt/tip/dergelist.php>

<http://www.ulakbim.gov.tr/servisler/uvt/tip/kriter.uhtml>

International Committee of Medical Journal Editors.<http://www.icmje.org>